

Törökország és a Covid-19-járvány

A török kormány már az első igazolt törökországi Covid-19-megbetegedés megjelenése (2020. március 11.) előtt is kihívások sorával nézett szembe. Ezek közül kiemelhetjük a gazdasági nehézségeket, a nagyvárosokban tapasztalható politikai népszerűségvesztést, a feszült kapcsolatokat az Egyesült Államokkal és az Európai Unió több tagállamával, valamint a szíriai és a líbiai konfliktus jelentette kihívásokat. A kis-ázsiai államban végbemenő változások az Európai Uniót, annak részeként hazánkat is minden esetben közvetlenül érintik; gondoljunk csak Ankarának akár az energiatranzitban, akár az irreguláris migráció és a terrorizmus elleni küzdelemben betöltött kiemelt szerepére. A tanulmány azt vizsgálja, hogy milyen változásokat hozott az új típusú koronavírus-járvány Törökországban. Először bemutatjuk a megbetegedések terjedésének sajátosságait és a járványhelyzet társadalmi fogadtatását, ezt követően sorra vesszük a török kormány által hozott járványkezelési intézkedéseket, végül pedig felvázoljuk a Covid-19-járványnak a gazdaságra, a társadalomra, a bel- és a külpolitikára gyakorolt (a kézirat 2020. szeptember eleji lezárásakor látható) következményeit. Amellett érvelünk, hogy középtávon a legnagyobb kérdés az, miként tudja kezelni a török politika a járványhelyzet által súlyosbított törökországi gazdasági helyzetet. Amennyiben sikerül elkerülni egy valóban mély gazdasági válságot, akkor a Covid-19-járvány várhatóan nem fog jelentős változásokhoz vezetni sem a török külpolitikában, sem a belpolitikai berendezkedésben.

A Covid-19-megbetegedések terjedésének sajátosságai és a járványhelyzet fogadtatása

Törökországot a világ más részeihez hasonlóan 2020 januárjában érték el a Covid-19-járványról szóló hírek. A kormányzat által elrendelt intézkedésekkel (szakértői csoport létrehozása még januárban, majd a kínai légijáratok leállítása, február végével pedig a kritikussá váló helyzet miatt az iráni és az iraki határok lezárása) úgy tűnt, sikerül megakadályozni a pandémia megjelenését. Így annak ellenére, hogy március elejére nemcsak a környező közel-keleti országokban (különösen a szomszédos Iránban) öltöttek egyre súlyosabb méreteket a megbetegedések, hanem Európában (Olaszország, Franciaország, Spanyolország stb.) is, egyre több újságcikk jelent meg arról, hogy Törökország megmenekülhet.

Mint az első – hivatalosan március 11-én bejelentett – megbetegedés megmutatta, erről szó sincs. Az intézkedések ellenére viszonylag gyorsan megugrott a fertőzöttek száma, ami április végére – folyamatosan bővülő, napi több tízezer tesztelés révén kimutatva – már elérte a 120 ezer főt. Az első hetek adataiból kiderült, hogy nem meglepő módon Isztambul, a 16 milliós metropolisz vált hatalmas gócponttá (a megbetegedések nagyjából 60%-át lehetett a városhoz

kötni),¹ miközben a fontosabb tartományi székhelyeken is megjelent a vírus – noha jóval kisebb esetszámmal produkált. A járvány szétterjedését nemcsak az segítette, hogy Törökországban gyakorlatilag nincs olyan település, ahonnan ne élneek Isztambulba elszármazottak – így a kiterjedt rokoni kapcsolatok és hazalátogatások a terjedés gyorsulását vetítették előre (emiat is korlátozták a későbbiek folyamán a nagyvárosok közötti közlekedést a hatóságok) –, hanem az is, hogy a mekkai zarándoklatról (*umra*) március közepén hazahozottakat nem megfelelő körültekintéssel küldték karanténba, és több Szaúd-Arábiában megfertőződött ment idejekorán haza.²

A március végén 13 ezer főt meghaladó esetszám április végére elérte a 120 ezer főt, május végére pedig megközelítette a 165 ezer főt. A járvány terjedése ellen hozott – a következő alfejezetben ismertetett – intézkedések révén sikerült 2020 nyarára erősen lelassítani azt. Az igazolt esetek száma június végére így is elérte a 200 ezret, július végére a 230 ezer főt, augusztus 31-ig a 270 ezer főt, szeptember 10-re a 286 ezer főt. A halálesetek számát sikerült viszonylag alacsonyan tartani: a hivatalos statisztikák szerint 2020. szeptember 10-ig 6895 ember hunyt el koronavírus-fertőzésben, ami relatíve alacsonynak mondható a közel 300 ezer fertőzötthöz képest.³

A hivatalos adatokhoz képest azonban a járvány durva berobbanásáról számolt be több orvosszervezet is: szerintük a napi 1000–2000-es esetszám helyett a valóságban ennek a 10-szerese felel meg. Ugyanúgy figyelmeztettek arra, hogy a járvány tavaszi hullámát, amely főleg Isztambulban pusztított, ugyan sikeresen „fogták meg,” a nyár végén azonban már inkább a kevésbé felkészült belső-anatóliai településeket érinti a pandémia, és több helyen a sürgősségi osztályok már komoly nyomás alatt vannak.⁴

Az első hónapok sikeres védekezésében a kórházak és az egészségügyi rendszer felkészültsége, különösen az időseket védő korlátozó intézkedések és a török lakosság fiatal korstruktúrája játszhatott közre. Annak ellenére, hogy a törökországi népesség is megindult az elöregedés útján, még mindig messze jobbak a mutatói, mint az európai társadalmaknak: míg 2018-ban Olaszországban 47,3, Magyarországon pedig 42,5 év volt az átlagéletkor, addig 2019-ben Törökországban csak 32,5 év.⁵ A 65 év felettiek Törökországban a lakoságnak csak 9,1%-át teszik ki, ami alacsonyabb a nyugat-európai vagy a magyar adatoknál.

¹ Egeresi Zoltán: A koronavírus-járvány Törökországban: válságból válságba. *SVKK Elemzések*, 2020/13. (2020. április 14.)

² Pinar Tremblay: Turkey's state religious body undermines anti-coronavirus efforts. *Al-monitor*, 2020. április 7.

³ T. C. Sağlık Bakanlığı: *Genel Koronavirüs tablosu* (2020. szeptember 11.).

⁴ Fundanur Öztürk: Koronavirüs: Türkiye COVID-19 salgınında uzman hekimlere göre ne durumda? *BBC*, 2020. augusztus 20.

⁵ Hürriyet: *Türkiye'de yaşlı nüfus arttı* (2020. március 18.).

A járványkezelési intézkedések és azok korlátai

Az első igazolt Covid-19-eset megjelenését követően a török hatóságok a világ más országaihoz hasonló járványügyi intézkedéseket vezettek be. Igyekeztek csökkenteni az emberek közötti fizikai kontaktusok számát. Bezártak az iskolák, a szórakozóhelyek és könyvtárak, fokozatos utazási korlátozások léptek hatályba, elhalasztották a sportbajnokságok fordulóit. Megtiltották a mecsetekben a közös imádkozást, beleértve a pénteki ima megtartását is. A legveszélyeztetettebb csoportok egészségét úgy kívánták biztosítani, hogy 2020. március 21-én teljes kijárási tilalmat vezettek be a 65 év felettiek és a krónikus betegek számára. Április 3-án ezt a 20 évnél fiatalabbakra is kiterjesztették (majd a korhatárt 18 évre módosították, hogy a 18–20 év közötti munkavállalókra ne terjedjen ki a korlátozás).

A járvány terjedését akadályozandó kötelezővé tették a maszkviselést a közterületeken. Heti öt sebészi maszkot ingyenesen biztosítottak mindenki számára. Május 7-én 1 lírában (kb. 40 forint) maximálták a sebészi maszkok árát. Igyekeztek bővíteni az egészségügyi kapacitásokat. Két hónap alatt két új, egyenként 1000 férőhelyes kórházat építettek Isztambulban. Nagy hangsúlyt helyeztek a tesztelésre. Az egy nap alatt elvégzett tesztek száma szeptember elején meghaladta a 100 ezret.⁶ Március 27-én felfüggesztették az összes nemzetközi repülőjáratot, a törökországi városok közötti utazást pedig külön engedélyhez kötötték. Segítették ugyanakkor a külföldön tartózkodó török állampolgárok hazajutását: április 25-ig ez 75 országból 60 ezer török állampolgár számára jelentett segítséget.⁷

2020. április 10-én este a belügyminisztérium 30 nagyvárosban és Zonguldakban minden korcsoportra kiterjedő kijárási tilalmat hirdetett a közelgő hétvégére (április 11-én éjféltől, 48 óra időtartamra). A bejelentésre alig két órával a kijárási korlátozás hatályba lépése előtt került sor, ami ahhoz vezetett, hogy tömegek rohamozták meg a még nyitva lévő, élelmiszer árusító üzleteket (noha a pékségek, gyógyszertárak, benzinkutak nyitvatartására nem vonatkozott a korlátozás).⁸ A kialakult káoszért felelősséget vállaló Süleyman Soylu belügyminiszter benyújtotta a lemondását, Recep Tayyip Erdoğan török elnök azonban nem fogadta el. A kijárási korlátozást az ezt következő hétvégékre is hatályba léptették, egészen június 5-ig, amikor feloldották a tilalmat.

A török parlament április 14-én elfogadott egy törvényt, amely lehetővé tette az elítéltek mintegy harmadának (45 ezer rab átmeneti és hozzátétőlegesen ugyanennyi végleges) szabadon engedését, hogy megelőzzék a járvány terjedését a túlszűfolt törökországi börtönökben. A jogszabályt azonban számos kritika érte amiatt, hogy a mintegy 50 ezer, terrorizmus támogatásával megvádolt elítéltet (többségében politikai foglyok, köztük ellenzéki politikusok és újságírók) kizárta

⁶ T. C. Sağlık Bakanlığı: *Türkiye COVID-19 hasta tablosu* (2020. szeptember).

⁷ Hürriyet Daily News: *Over 60,000 citizens brought back so far: Minister* (2020. április 26.).

⁸ Hürriyet Daily News: *People flock to stores, bakeries before lockdown* (2020. április 11.).

a kedvezményezettek köréből, az ő szabadon bocsátásukra az intézkedés keretében nem kerülhetett sor.⁹

Törökország a járvány elleni küzdelem során élen járt a digitális megoldások alkalmazásában. Az oktatási minisztérium gyorsan reagált: március 23-án megkezdődött a televízió- és internetalapú távoktatás az ország mintegy 18 millió általános és középiskolás diákja számára. Az Oktatási Információs Hálózat (*Eğitim Bilişim Ağı*, EBA) a világ egyik legátfogóbb távoktatási kezdeményezéseként indult. A távoktatás egyrészt három, az állami Török Rádió és Televízió (TRT) által erre a célra biztosított különálló televíziós csatornán keresztül valósult meg. Mindaddig összesen 2358, egyenként 20–25 perc hosszúságú tanórát vettek videóra központilag, és sugározták a nap folyamán a tanulóknak. Másrészt a televízióon keresztüli távoktatás kiegészült egy internetes platformmal.¹⁰ A televízióban leadott leckék egy online felületen keresztül visszanezézhetők (iskolai osztályok és tantárgyak szerinti bontásban).¹¹ Emellett tesztsorokat (mintegy 240 ezer tudásellenőrző kérdést), 5000 tankönyvet, ajánlott olvasmányokat, tanórán kívüli interaktív tartalmakat tettek online, ingyenesen elérhetővé. Az EBA alkalmazásán keresztül „élő” tanórákra is sor került. Külön segítő tartalmak készültek a tanároknak és a szülőknek is.

A másik digitális megoldás, amelyet kiemelhetünk, a török egészségügyi minisztérium által fejlesztett Hayat Eve Şıgar (HES) nevű mobiltelefonos alkalmazás, amely tájékoztatja a felhasználókat a koronavírussal kapcsolatos aktuális országos adatokról, illetve térképen mutatja a járványügyi szempontból legkockázatosabb területeket (igény esetén a telefon jelzi is a felhasználónak, hogy éppen egy ilyen területet közelít meg, megkönnyítve a kockázatos helyek elkerülését). Az alkalmazás segítségével (az alkalmazás által generált QR-kóddal) emellett átvehetők a kormány által kiutalt ingyenes sebészi maszkok is a gyógyszerárakban. A belföldi utazáshoz (légi és vasúti közlekedéshez, hajójáratok igénybevételéhez) júniustól minden utasnak szüksége van továbbá úgynevezett HES-kódra (amely a HES-alkalmazáson keresztül vagy SMS-ben igényelhető). A kód kiadásán keresztül az egészségügyi minisztérium megerősíti, hogy az igénylő tudomásuk szerint nem Covid-19-fertőzött, és nem áll karanténkötelezettség alatt. A HES-alkalmazás megkönnyíti a járványügyi kontaktuskövetést, kritikussai szerint ugyanakkor jelentős személyiségi jogi aggályokat is felvet.¹²

2020. május 4-én Erdoğan elnök bejelentette, hogy megkezdik a fokozatos enyhítést.¹³ Június 1-jén újraindultak a belföldi repülőjáratok, illetve megnyitottak

⁹ Ali Küçüköçmen: Turkish parliament passes bill to free thousands from prison amid coronavirus. *Reuters*, 2020. április 13.

¹⁰ Forrás: <http://www.eba.gov.tr>

¹¹ Forrás: <https://www.trtizle.com/uzaktan-egitim>

¹² Serkan Alan: Health Ministry's mobile app for travel may breach privacy law, experts warn. *DünyaRenglish*, 2020. május 25.

¹³ Daily Sabah: *COVID-19 pandemic: Turkey inches toward normalization* (2020. május 5.).

az éttermek, múzeumok, parkok, strandok. Június 2-án újra összeült a török parlament. Június 25-én azonban az üléseket ismét felfüggesztették azt követően, hogy a parlament több dolgozójának koronavírus-tesztje is pozitív lett.¹⁴

2020. augusztus 26-án újabb korlátozó intézkedéseket vezettek be az esetszám újbóli növekedése miatt. 14 tartományban korlátozták a közösségi eseményeket. Az esküvői ceremóniák idejét például egy órában maximálták, ételek és italok felszolgálatát pedig megtiltották ezeken a rendezvényeken. Az intézkedések betartását hatóságilag ellenőrzik. Ezzel egy időben elnöki rendelettel rugalmas munkavégzést tettek lehetővé a közalkalmazottak számára, ami az otthonról történő munkavégzést és a rotációs munkavégzést is magában foglalja.¹⁵

A legnagyobb kihívást más országokhoz hasonlóan Törökország számára is az jelenti, hogy megtalálja a korlátozások és enyhítések ama szintjét és ütemét, amely a lehető legkevesebb emberáldozattal képes a lehető legnagyobb gazdasági teljesítményt fenntartani. A szigorú járványügyi intézkedések legerősebb korlátja ebben az értelemben a gazdaság teljesítőképessége fenntartásának szükségessége.

Gazdasági és társadalmi válságjelenségek

Törökországot sem kímélte a Covid-19-járvány egész világgazdaságot érintő hatása: az év eleji, még optimista véleményekkel szemben komoly GDP-visszaeséssel zár a 2020-as év a kis-ázsiai állam számára. A török helyzet különlegességét az adja, hogy a gazdaság az utóbbi években folyamatosan válságos helyzetben volt,¹⁶ ami 2019-ben recesszióhoz is vezetett, igaz, az év végén megindult a kilábalás, és erre az évre már több mint 5%-os GDP-növekedést várt az államfő veje, Berat Albayrak pénzügyminiszter.

A járvány miatt bevezetett korlátozások, illetve a kereskedelmi partnerek gazdasági megingása együttesen játszottak közre a gazdaság visszaesésében. A 2020. augusztus végén publikált statisztikai adatok szerint az április–júniusi negyedévben 9,9%-kal csökkent a GDP, miközben az év első hónapjában (ekkor még jóval kevésbé érződött a járvány negatív hatása) még 4,5%-kal növekedett. A közel 10%-os visszaesést a török kormány igyekezett „pozitív” színben fel-

¹⁴ Hürriyet Daily News: *Turkish Parliament suspends work after increase in COVID-19 cases on premises* (2020. július 25.).

¹⁵ Hürriyet Daily News: *New virus measures imposed as confirmed cases reach highest since mid-June* (2020. augusztus 26.).

¹⁶ A teljesség igénye nélkül: a terrortámadások és külpolitikai válságok miatt a turizmus erőteljes visszaesése 2015–2016-ban, a puccskísérlet okozta általános bizonytalanság és az azóta is tapasztalható módon a beáramló FDI csökkenése, a török líra folyamatos gyengülése, ami 2018-ban az USA-val való diplomáciai konfrontáció miatt rövid idejű, de komoly valutaválságban csúcsosodott ki.

tüntetni, hiszen több nyugat-európai ország is sokkal rosszabb számokat produkált a második negyedévben.¹⁷

A válság sebezhető helyzetben, épp a növekedési pályára álláskor érte el Törökországot. A líra – hasonlóan más fejlődő országok valutájához – jelentős mértékben vesztett értékéből az euróhoz és a dollárhoz képest, amely egyszerre hajtja fel az inflációt, illetve hozza nehéz helyzetbe a török importcégeket. A líra árfolyamára ráadásul nemcsak a gazdaság visszaesése, hanem a Földközi-tenger keleti medencéjében zajló geopolitikai vetélkedés is kihatott.

A török jegybank a mélyülő gazdasági válságra válaszul az irányadó alapkamat csökkentését rendelte el, ami így a márciusi 10,75%-ról júliusig 8,25%-ra csökkent,¹⁸ azonban a mintegy 12%-os infláció mellett ez negatív hozamot eredményez, ami szintén elveszi a befektetők kedvét attól, hogy lírában tartsák a pénzüket. A jegybanki politika változására – a belföldi kritikák ellenére – rövid távon továbbra sincs esély, amit elsősorban Erdoğan kamatellenességével magyaráznak.¹⁹ Ebben a helyzetben pedig a líra gyengülése megállíthatatlannak tűnik, amit valószínűleg a külföldi partnerekkel való együttműködés sem tud megakadályozni hosszabb távon. Ugyan a nyár folyamán a Katarral kötött SWAP-megállapodások jelentős szerepet játszottak az árfolyam rövidebb ideig tartó stabilizálásában, de kérdéses, hogy a kis olajmonarchia a stratégiai szövetség ellenére mennyire és meddig akar Törökország finanszírozója lenni.

A nemzeti valuta gyengülése mellett a bevezetett korlátozások szintén kedvezőtlenül érintettek több szektort, különösen a GDP 12%-át adó turizmust. A külföldiek jelenlétére erősen támaszkodó ágazatra (tavaly rekordot döntő módon 52 millióan látogattak az országba) komoly csapást jelentett a határok lezárása, amit a belföldi nyaralást választó törökök, illetve a nyár végére elért könnyítések révén mégis érkező német, angol és orosz turisták költsége alig tudott ellensúlyozni. Ráadásul a járvány első hónapjait relatíve szerencsésen, alacsony esetszámmal átvészelő tengerparti üdülőövezetekben a nyár folyamán megint elkezdett nőni a megbetegedések száma, amit az egyes tartományi kormányzók által bevezetett drákói intézkedések sem tudtak megakadályozni.

A gazdaság visszaesésének következményeképpen a munkanélküliség is növekedni kezdett, noha a török statisztikai hivatal szerint az stabilan 13% körül alakul. Ezt az adatot azonban több közgazdász kritizálta, rámutatva arra, hogy sokkal többen estek ki a munkaerőpiacról, s adták fel a munkakeresést – ezáltal kikerültek a hivatal által alkalmazott „munkanélküli” kategóriából –, valójában

¹⁷ Daily Sabah: *Turkey out paces peers as economy shrinks 9.9% in Q2 due to COVID-19* (2020. augusztus 31.).

¹⁸ Hürriyet Daily News: *Turkey's Central Bank keeps interest rates steady* (2020. július 23.).

¹⁹ A török államfő tavaly leváltotta a magasabb alapkamathoz ragaszkodó jegybankelnököt, Murat Çetinkayát, a helyére kinevezett Murat Uysal viszont azonnal lejjebb vitte azt, amivel viszont a jegybanki függetlenség szenvedett csorbát.

nagyjából kétszer többen maradtak munka nélkül, mint amit a hivatalos statisztika állít.²⁰

Néhány tényező azonban javítja az ország kilátásait. Egyrészt az Egyesült Államok jegybankja még korábban leállította a kamatnövelési politikáját, ami kedvezett a nemzetközi likviditásnak, továbbá a nyugati kormányok a mentőcsomagok formájában jelentős erőfeszítéseket tettek a gazdaság revitalizálására. Ennek köszönhetően relatív pénzbőség alakult ki a nemzetközi piacokon, ami viszonylag megnövelte Törökország mozgásterét, s eddig segített abban, hogy ne kelljen nemzetközi szervezetekhez, jelesül az IMF-hez fordulnia.²¹

Törökország ugyanakkor profitált a kőolaj és a földgáz világpiaci árának csökkenéséből, különösen az előbbi, tavasszal tapasztalt kvázi összeomlásából. Mivel a török gazdaság erősen függ az energiahordozóktól – nincsenek jelentős gáz- vagy olajmezői –, így az olcsóbb áraknak köszönhetően javult a finanszírozási pozíciója. Az LNG utóbbi években/hónapokban történő felfutása miatt ráadásul jelentős mértékben csökkent az oroszoktól való függése a gázimport terén.

Az említett kedvező külső körülmények mellett a török vezetés igyekezett minimalizálni a gazdasági károkat. Erdoğan még viszonylag korán, március 18-án egy 100 milliárd líra (akkor mintegy 5000 milliárd forint) gazdaságélénkítő csomagot (Gazdasági Stabilitás Pajzsa) jelentett be. Akkor 11 szektor – így a logisztika és közlekedés, autóipar, turizmus, rendezvényszervezés stb. – hat hónapra mentesült az áfa és egyéb adók fizetése alól, a járvány miatt pénzügyileg megrendült vállalatok hiteltörlesztését pedig három hónapra felfüggesztették. A munkaszervezést illetően a táv- és rugalmas munkavégzés bevezetését tanácsolta az új csomag, illetve könnyítést ígért a munkáltatók által igényelhető munkavállalói bértámogatást illetően. A kormány külön ígéretet tett a stratégiai vállalatnak tekintett Török Légitársaság (THY) támogatására. A csomag ezeken felül szociális intézkedéseket is tartalmazott, így a nyugdíjminimum emelését irányozta elő, illetve a legkiszolgáltatottabbak számára további pénzügyi segítyt ígért.²²

A társadalmi kohézió növelése érdekében a politikai vezetés „Mi elegek vagyunk egymásnak, Törökországom” (*Biz Bize Yeteriz Türkiyem*) szlogennel nagyívű adakozási kampányt indított, melyhez a kormánytagok, állami tisztviselők, bankok, különböző cégek is csatlakoztak. A program átpolitizáltságát azonban mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a különböző ellenzéki polgármesterek – így például az isztambuli vezető Ekrem İmamoğlu – adománygyűjtő programjait leállították.

A következő hónapokban a márciusi segélycsomagot még jelentős mértékben kiszélesítették, illetve megnövelték (további támogatások a szegény családoknak, a minimálbéren dolgozók támogatása, béremelés az egészségügyi szektorban

²⁰ Mustafa Sönmez: Is it 12% or 52%? Turks disagree on jobless rate. *Al-Monitor*, 2020. július 16.

²¹ Az Erdoğan-vezetés egyik nagy politikai eredménye volt a korábban felvett IMF-kölcsönök visszafizetése. Ennek tükrében Ankara igyekszik elkerülni az újabb hitelfelvételt.

²² Egeresi (2020): i. m.

dolgozóknak stb.). Az intézkedések ellen megfogalmazott kritikák értelmében a csomag mérete és hatékonysága kicsi és alacsony: az adócsökkentés vagy éppen annak elengedése vajmi keveset segít a bevételét veszítő cégeken, miközben a lakosság vásárlóerejét támogató lépéseknek sokkal hangsúlyosabb szerepet kellett volna kapniuk.

Az esetszámok nyár végi, szeptember eleji megugrása ellenére a kormány egyelőre tartózkodott a komolyabb megszorító intézkedésektől, ami azt mutatja, hogy elejét akarják venni a még nagyobb gazdasági visszaesésnek, még akkor is, ha a sokak szerint kozmetikázott hivatalos adatok egy, a nyugati államokhoz képest pozitívabb képet sugallnak. A vezetés számára kényes gazdasági kérdésekről a figyelmet az utóbbi hónapokban mindinkább polarizáló belpolitikai és agresszív külpolitikai kormányzati lépések vonják el.

Politikai reakciók és következmények

A következő két alponthban a járványhelyzetre adott politikai reakciókat és következményeket tekintjük át, először belpolitikai, majd külpolitikai szinten.

Belpolitika

A Covid-19-járvány első hulláma nem hozott jelentős változást a török belpolitikában. A 2020. februári (vagyis a járvány igazolt megjelenése előtti) és a júliusi közvélemény-kutatási adatok összevetéséből az látható, hogy a kormányzó AKP népszerűsége lényegében nem változott.²³

A kormány járványügyi intézkedései iránti állampolgári bizalom megnyeréséhez jelentősen hozzájárult az orvosi végzettségű egészségügyi miniszter, Fahrettin Koca személye, aki tudományos tényeken alapuló, politikamentes, nem megosztó kommunikációt folytatott, a napi adatszolgáltatással és sajtótájékoztatók megtartásával pedig a transzparenciát is növelte. Koca hitelességét az állampolgárok szemében közvélemény-kutatási adatok is alátámasztják: egy felmérés szerint a törökök 75%-a bízott a személyében, ami kivételesen magas aránynak számít az egyébként végletekig polarizált török társadalomban. Az egészségügyi miniszterre ezzel együtt téves lenne Erdoğan potenciális kihívójaként tekintenünk; Koca politikai értelemben továbbra is egyértelműen alárendelt a török elnöknek és az elnök politikai céljainak.²⁴

²³ 2020 februárjában 33,9%-ot, júliusban 33,2%-ot mért az AKP-nak a MetroPOLL. A második helyen 20,7%-kal, illetve 20,5%-kal a Köztársasági Néppárt (CHP) állt. MetroPOLL Araştırma [@metropoll]: Turkey's Pulse July 2020 [Tweet]. *Twitter*, 2020. augusztus 7.

²⁴ Kemal Kirişçi: The coronavirus has led to more authoritarianism for Turkey. *Brooking*, 2020. május 8.

A török kormány igyekezett központi ellenőrzés alatt tartani az eseményeket. A hivatalos szervek nemcsak az álhírek terjesztőivel és a pánikkeltőkkel, hanem a kormány járványkezelési intézkedéseivel kapcsolatban kritikus hangot megfogalmazó újságírókkal, a közösségi médiában posztoló állampolgárokkal szemben is felléptek. Két hónap alatt 510 személyt vettek őrizetbe, és hallgattak ki ilyen típusú ügyekben.²⁵

A járványhelyzet nyomán tovább éleződtek a 2019-es helyhatósági választások során ellenzéki kézre került nagyvárosok politikai vezetői és az Erdoğan közötti feszültségek. A török elnök pozíciója továbbra is stabil, az ellenzéki polgármesterek, különösen Ekrem İmamoğlu isztambuli és Mansur Yavaş ankarai polgármester sikere azonban hosszabb távon veszélyt jelent a hatalomra. (A következő parlamenti és elnökválasztást 2023-ban tartják Törökországban, hacsak nem kerül sor előrehozott választásokra.) Elsősorban ez a megfontolás állhat amögött, hogy a rezsim betiltotta az ellenzék által kezdeményezett sikeres helyi adománygyűjtő kampányokat. Arra hivatkoztak, hogy ezek kormányzati jóváhagyására, központi koordinációra van szükség.²⁶ Erdoğan párhuzamos állam kialakítására tett kísérlettel vádolta meg a kezdeményezésben részt vevőket. İmamoğlu és Yavaş ellen eljárás is indult, az összegyűjtött pénzhez pedig nem engedték őket hozzáférni, az érintett bankszámlákat zárolták.²⁷ Ehelyett a kormány központilag indított adománygyűjtést Nemzeti Szolidaritási Kampány (*Milli Dayanışma Kampanyası*) néven. Erdoğan héthavi fizetését, a kormány és a törvényhozás tagjai összesen 5,2 millió lírát (mintegy 210 millió forintot) ajánlottak fel a gazdaságilag legkiszolgáltatottabb rétegeknek.²⁸

A közvélemény-kutatások Erdoğan támogatottságának megerősödését mutatják, azonban ebben közrejátszanak (nyártól mindenképpen) a kultúrpolitikai fejlemények, így a szekuláris Törökország bizonyos jelképeinek iszlamizálása, például a Hagia Sophia (korábban bizánci templom, 1453 után mecset, majd 1935 után Atatürk utasítására múzeum) imahellyé történő (vissza)alakítása, amely az iszlamista tábor felé tett erős gesztus volt, egyúttal provokáció az amúgy is ellenséges Görögország felé.

Ebbe a logikába illett a manzikerti csata²⁹ évfordulójának megünneplése (jelzés mind a szekuláris rétegek, mind Athén felé),³⁰ miközben a szekuláris, „atatürki”, hivatalos nemzeti Győzelem napi ünnepet a járványhelyzetre hivatkozva a megszokottnál jóval visszafogottabban ünnepelték.

²⁵ Amnesty International: *Turkey: Stifling free expression during the COVID-19 pandemic* (2020. június 16.).

²⁶ Hamdi Fırat Büyüç: Turkey's Erdogan Accused of Playing Politics with Pandemic. *BalkanInsight*, 2020. április 24.

²⁷ Özlem Güvemli: İmamoğlu'na soruşturma açıldı! *Sözcü*, 2020. április 17.

²⁸ Erdoğan Çağatay Zontur – Havva Kara Aydın: Turkey: President launches National Solidarity Campaign. *AA.com*, 2020. március 30.

²⁹ A jelenleg Kelet-Törökországban lévő Manzikertnél (ma Malazgirt) győzték le a szeldzsukok a bizánci sereget, ezzel megnyitva az utat Anatólia felé.

³⁰ İHA: Cumhurbaşkanlığı Malazgirt'te buluştu. *Sözcü*, 2020. augusztus 26.

Külpolitika

Törökország már a Covid-19-járvány megjelenése előtt is aktív külpolitikát folytatott, amely számos feszültséget okozott. Az Európai Unióval fenntartott kapcsolatot a török–görög határ irreguláris migránsok előtti 2020. február 27-i megnyitása,³¹ a török–amerikai kapcsolatot az orosz gyártmányú Sz–400 Triumf légvédelmi rakéta-rendszer török beszerzése,³² a török–orosz viszonyt a szíriai (idlibi) helyzet alakulása terhelte meg. Ankara 2020 januárjától közvetlenül beavatkozott a líbiai háborúba, ami konfliktusokhoz vezetett több érintett állammal.³³ Kieleződött továbbá a tengeri határvita is a Ciprusi Köztársasággal és Görögországgal.³⁴

Törökország rendkívül nagymértékű gazdasági függése a nyugati államoktól a romló világ gazdasági környezetben konfliktuskerülőbb magatartásra ösztönzi a török politikai vezetést. 2020. március 28-án Ankara a járványhelyzetre hivatkozva ismét lezárta a görög szárazföldi határt, az Sz–400-as rendszer áprilisra tervezett aktiválását pedig elhalasztotta (véltetően azért, hogy elkerülje az aktiválás esetére kilátásba helyezett amerikai szankciók bevezetését az ország egyébként is nehéz gazdasági helyzetében). Ez azonban nem jelenti a török külpolitikai ambíciók csökkenését, illetve a nyugati államokkal fennálló konfliktusok megszűnését. A török hajók Égei- és Földközi-tengeri tevékenysége például 2020 nyarán görög és francia hadihajók felvonulásához vezetett.

A török kormány, hogy javítsa nemzetközi és hazai pozícióit, aktív „koronavírus-diplomáciába” kezdett. Török források szerint összesen 116 ország kért segítséget Törökországtól.³⁵ Ankara egészségügyi felszerelést juttatott Olaszországnak, Spanyolországnak és az Egyesült Királyságnak a NATO Euro-atlanti Katasztrófareagálási Koordinációs Központján (EADRCC) keresztül. Az EADRCC bevonásával Ankara a szövetség iránti elkötelezettségét is demonstrálni kívánta. Spanyolországnak exporttilalom alatt álló eszközöket is juttattak. E többlettámogatás mögött a török diplomácia azt az okot emelte ki, hogy Spanyolország Patriot légvédelmi ütegekkel akkor is támogatta Törökország védelmét, amikor már minden más szövetséges állam kivonta a légvédelmi eszközeit az országból, ezzel Madrid a legerősebb szolidaritást mutatta Törökország felé a NATO-n belül. Segélyszállítmányt küldött Ankara a vírussal küzdő Egyesült Államokba, a Nyugat-Balkán és Afrika több országába, továbbá például Venezuelába is. Magyarországra a Türk Tanácson keresztül 8 tonna, maszkok készítéséhez alkalmas textil-

³¹ Egeresi Zoltán: Idlibtől Edirnéig: kettős válság a török határoknál. *SVKK Elemzések*, 2020/5. (2020. március 5.)

³² Pénzváltó Nikolett: A török Sz–400-as beszerzés háttere és problémái. *SVKK Elemzések*, 2019/13. (2019. június 20.)

³³ Pénzváltó Nikolett: Törökország líbiai háborúja. *MKI Horizont*, 2020/2. (2020. április 23.)

³⁴ Egeresi Zoltán: Kelet-mediterráneumi gázkincs: a ciprusi válság új dimenzióban. *SVKK Elemzések*, 2019/16. (2019. augusztus 15.)

³⁵ Hilal Kaplan: Turkey's aid diplomacy. *Daily Sabah*, 2020. május 15.

alapanyag szállítását engedélyezte. A török segélydiplomácia azonban nem csak a baráti államokat célozta. Ankara egészségügyi szállítmányokat küldött Izraelbe és Örményországba is (a török–izraeli és török–örmény viszony feszültségét önmagában jól érzékelteti, hogy a felek még nagykövetet sem állomásoztatnak egymás országában). Egyes feltevések szerint a „koronavírus-diplomácia” révén megnyílt kommunikációs csatornák hozzájárultak ahhoz, hogy Izrael és Olaszország nem írta alá az Egyiptom, Görögország, a Ciprusi Köztársaság, az Egyesült Arab Emírségek és Franciaország Törökország-ellenes élű, Ankara földközi-tengeri tevékenységét elítélő deklarációját május 12-én.³⁶

Konklúzió

Törökországot a Covid-19-járvány a világ többi országához hasonlóan váratlanul érte, azonban a hivatalos esetszámok szerint sikerült relatíve kordában tartania azt – a nyugat-európai vagy amerikai példákkal összevetve mindenképpen. Ebben a határozott járványellenes fellépésen túl valószínűleg a lakosság kedvező korfája is közrejátszott, amely viszonylagosan alacsony halálozási rátát eredményezett. E sorok írásakor a 286 ezres esetszámmal Törökország a világon a 17. leg súlyosabban érintett ország, míg a Covid-19-hez kötődő halálozást tekintve „csak” a 23., amellyel jobb a pozíciója, mint több szomszédjának és számos európai államnak. Ezeket az eredményeket azonban egyre többen vonják kétségbe, és számolnak be a járvány drasztikus terjedéséről, ami hosszabb távon valóban zárójelbe teheti az eddigi sikereket.

A hivatalos adatok tükrében a török kormányzat mindenképpen sikeresnek ítélni lehet a járványkezelést, ugyanakkor a gazdaság állapota már jóval több aggodalomra ad okot. A líra gyengülése – amely különösen a devizában eladósodott vállalati szektor számára fájó –, a növekvő munkanélküliség és egyes szektorok, különösen a fajsúlyos turizmus válsága komoly feladat elé állítja a kormányt. A mentőcsomagoknak köszönhetően sikerült valamennyire stabilizálni a gazdaságot, azonban a recesszió elkerülhetetlen 2020-ban.

A jövő nagy kérdése, hogy mennyire összeegyeztethető a járványkezelésben az alacsony halálozás megtartása érdekében a meg szorító intézkedések és a gazdasági károk minimalizálására tett erőfeszítések harmonizálása. Az eddigiek alapján látszik, hogy noha szeptembertől már több korlátozó intézkedést is fogadosított a török vezetés, 2020 tavaszához hasonló drasztikus lépéseket egyelőre nem kíván bevezetni.

³⁶ Uo.

Felhasznált irodalom

- Amnesty International: *Turkey: Stifling free expression during the COVID-19 pandemic* (2020. június 16.). Online: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2020/06/turkey-stifling-free-expression-during-the-covid19-pandemic>
- Alan, Serkan: Health Ministry's mobile app for travel may breach privacy law, experts warn. *DuvaRenglish*, 2020. május 25. Online: <https://www.duvarenglish.com/health-2/coronavirus/2020/05/25/health-ministrys-mobile-app-for-travel-may-breach-privacy-law-experts-warn>
- Büyük, Hamdi Firat: Turkey's Erdogan Accused of Playing Politics with Pandemic. *Balkan Insight*, 2020. április 24. Online: <https://balkaninsight.com/2020/04/24/turkeys-erdogan-accused-of-playing-politics-with-pandemic>
- Daily Sabah: *COVID-19 pandemic: Turkey inches toward normalization* (2020. május 5.). Online: <https://www.dailysabah.com/turkey/covid-19-pandemic-turkey-inches-toward-normalization/news>
- Daily Sabah: *Turkey out paces peers as economy shrinks 9.9% in Q2 due to COVID-19* (2020. augusztus 31.). Online: <https://www.dailysabah.com/business/economy/turkey-outpaces-peers-as-economy-shrinks-99-in-q2-due-to-covid-19>
- Egeresi Zoltán: Idlibtől Edirnéig: kettős válság a török határoknál. *SVKK Elemzések*, 2020/5. (2020. március 5.) Online: <https://bit.ly/3jEnc5c>
- Egeresi Zoltán: A koronavírus-járvány Törökországban: válságból válságba. *SVKK Elemzések*, 2020/13. (2020. április 14.) Online: <https://bit.ly/3d3cjJ5>
- Egeresi Zoltán: Kelet-mediterráneumi gázkincs: a ciprusi válság új dimenzióban. *SVKK Elemzések*, 2019/16. (2019. augusztus 15.) Online: <https://bit.ly/3pbMngS>
- Güvemli, Özlem: İmamoğlu'na soruşturma açıldı! *Sözcü*, 2020. április 17. Online: <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/son-dakika-imamogluna-sorusturma-acildi-5753933>
- Hürriyet: *Türkiye'de yaşlı nüfus arttı* (2020. március 18.). Online: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turkiyede-yasli-nufus-artti-41471575>
- Hürriyet Daily News: *People flock to stores, bakeries before lockdown* (2020. április 11.). Online: <https://www.hurriyetaidailynews.com/people-flock-to-stores-bakeries-before-lockdown-153764>
- Hürriyet Daily News: *Over 60,000 citizens brought back so far: Minister* (2020. április 26.). Online: <https://www.hurriyetaidailynews.com/over-60-000-citizens-brought-back-so-far-minister-154198>
- Hürriyet Daily News: *Turkey's Central Bank keeps interest rates steady* (2020. július 23.). Online: <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkeys-central-bank-keeps-interest-rates-steady-156811>
- Hürriyet Daily News: *Turkish Parliament suspends work after increase in COVID-19 cases on premises* (2020. július 25.). Online: <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkish-parliament-suspends-work-after-increase-in-covid-19-cases-on-premises-156038>
- Hürriyet Daily News: *New virus measures imposed as confirmed cases reach highest since mid-June* (2020. augusztus 26.). Online: <https://www.hurriyetaidailynews.com/new-virus-measures-imposed-as-confirmed-cases-reach-highest-since-mid-june-157705>
- IHA: *Cumhur İttifakı Malazgirt'te buluştu. Sözcü*, 2020. augusztus 26. Online: <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/cumhur-ittifaki-malazgirtte-bulustu-6006878>
- Kaplan, Hilal: Turkey's aid diplomacy. *Daily Sabah*, 2020. május 15. Online: <https://www.dailysabah.com/opinion/columns/turkeys-aid-diplomacy>
- Kirişçi, Kemal: The coronavirus has led to more authoritarianism for Turkey. *Brookings*, 2020. május 8. Online: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/05/08/the-coronavirus-has-led-to-more-authoritarianism-for-turkey>
- Küçükgöçmen, Ali: Turkish parliament passes bill to free thousands from prison amid coronavirus. *Reuters*, 2020. április 13. Online: <https://www.reuters.com/article/us-turkey-security-prisoners/turkish-parliament-passes-bill-to-release-thousands-from-prison-amid-coronavirus-idUSKCN21V241>

- MetroPOLL Araştırma [@metropoll]: Turkey's Pulse July 2020 [Tweet]. *Twitter*, 2020. augusztus 7. Online: <https://twitter.com/metropoll/status/1295249870832508928>
- Öztürk, Fundanur: Koronavirüs: Türkiye COVID-19 salgınında uzman hekimlere göre ne durumda? *BBC*, 2020. augusztus 20. Online: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53839910>
- Pénzváltó Nikolett: A török Sz-400-as beszerzés háttere és problémái. *SVKK Elemzések*, 2019/13. (2019. június 20.) Online: <https://bit.ly/3p6OMtf>
- Pénzváltó Nikolett: Törökország libiai háborúja. *MKI Horizont*, 2020/2. (2020. április 23.) Online: https://www.migraciokutato.hu/wp-content/uploads/2020/04/20200423_HORIZONT_2_pen-zvalto_nikolett_torokorszag_libiai_haboruja_elemzes_vegleges.pdf
- Sönmez, Mustafa: Is it 12% or 52%? Turks disagree on jobless rate. *Al-Monitor*, 2020. július 16. Online: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/07/turkey-statistics-controversial-unemployment-rates-pandemic.html#ixzz6Y2bCxdHs>
- T. C. Sağlık Bakanlığı: *Türkiye COVID-19 hasta tablosu* (2020. szeptember). Online: <https://covid19.saglik.gov.tr>
- T. C. Sağlık Bakanlığı: *Genel Koronavirüs tablosu* (2020. szeptember 11.). Online: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>
- Tremblay, Pinar: Turkey's state religious body undermines anti-coronavirus efforts. *Al-monitor*, 2020. április 7. Online: <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/04/turkey-religious-body-diyanet-mired-coronavirus-controversy.html>
- TRT, 2020. Online: <https://www.trtizle.com/uzaktan-egitim>
- Zontur, Erdoğan Çağatay – Havva Kara Aydın: Turkey: President launches National Solidarity Campaign. *AA.com*, 2020. március 30. Online: <https://www.aa.com.tr/en/latest-on-coronavirus-outbreak/turkey-president-launches-national-solidarity-campaign/1785625>